

Ο εορτασμός των Χριστουγέννων

Του Βαλάντη Αθανασίου, ιστορικού

Η εορτή των Χριστουγέννων είναι για την Ορθοδοξία σημαντικότερη χριστιανική εορτή, δεύτερη μόνο σε σχέση με τη Πάσχα. Οι πιστοί σε όλο τον κόσμο γιορτάζουν την κατά σάρκα γέννηση του Ιησού Χριστού, του δεύτερου Προσώπου της Αγίας Τριάδας. Σήμερα θεωρούμε δεδομένους τους εορτασμούς μέσα στη χριστιανική τους νοηματοδότηση, με αποτέλεσμα να προκαλείται σύγχυση με το αδιαμφησβήτητο γεγονός πως πολλές χριστιανικές εορτές, συμπεριλαμβανομένων και των Χριστουγέννων, έχουν προχριστιανικές ρίζες.

Τα γενέθλια στον αρχαίο κόσμο

Οι εβραϊκές παραδόσεις και ο Ιουδαϊσμός αποθάρρυναν τον εορτασμό των γενεθλίων από τους πιστούς. Στη Παλαιά Διαθήκη όποτε γίνεται αναφορά σε κάποιον που γιόρταζε τα γενέθλια του, είναι πάντα σε Εθνικό, δηλαδή μη Εβραίο, ειδωλολάτρη. Για τους Εβραίους σημασία είχε αν η ζωή τους ήταν σύμφωνη με τον Τορά (τον Μωσαϊκό Νόμο) και όχι πότε γεννήθηκαν. Στο 2^ο αιώνα π.Χ. ο Αντίοχος Δ' Επιφανής, ο οποίος βεβήλωσε το Ναό της Ιερουσαλήμ και απαγόρευσε τον Ιουδαϊσμό, πίεζε τους Εβραίους να γιορτάσουν τα γενέθλιά του, σε καθαρά ελληνικές/ειδωλολατρικές τελετές. Τα γενέθλια των Ρωμαίων αυτοκρατόρων (και των Ρωμαίων γενικότερα) εορτάζονταν με λαμπρότητα, αφού τα ρωμαϊκά έθιμα έδιναν μεγάλη σημασία στα γενέθλια. Μαζί με τους Εβραίους και οι πρώτοι Χριστιανοί θεωρούσαν τα γενέθλια ως μια πρακτική ταυτισμένη με την ειδωλολατρία. Το κοντινότερο γεγονός που τιμούσαν ήταν η επέτειος της θανάτωσης ενός μάρτυρα, μιας κι εκείνη η μέρα ήταν η γέννησή του, δηλαδή η γενέθλιος ημέρα στην Αιώνια Ζωή¹.

Η μόνη περίπτωση που ο Χριστός είχε ζητήσει να τηρούν την ανάμνηση του ήταν για την θυσία του στο Σταυρό, παραδίδοντας στους μαθητές Του το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, στον Μυστικό Δείπνο². Οι πρώτοι Χριστιανοί έδιναν μεγαλύτερη βαρύτητα στην θυσία και την Ανάσταση του Κυρίου.

Μέχρι τον 2^ο αιώνα μ.Χ. τα Χριστούγεννα εορτάζονταν μαζί με την Βάπτισμα του Κυρίου ως μια ενιαία εορτή, τα *Θεοφάνεια*. Για τους πρώτους Χριστιανούς αυτά τα δύο ιστορικά γεγονότα εορτάζονταν μαζί γιατί είχαν το ίδιο νόημα: Στα μεν Χριστούγεννα ο Θεός-Λόγος εμφανίστηκε στους ανθρώπους ενσαρκωμένος, και στη Βάπτισμα ο Ιησούς εμφανίστηκε, μαζί με τον Πατέρα και

¹ Unger's Bible Dictionary, Moody Press, 1974, λήμμα "Birthday"

² Κατά Λουκά, 22:19,20.

το Άγιο Πνεύμα, ως Ένα από τα τρία Πρόσωπα της «Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος». Σήμερα οι Αρμένιοι είναι οι μόνοι Χριστιανοί που κρατούν την πανάρχαια παράδοση και εορτάζουν Χριστούγεννα και Βάπτιση στις 6 Ιανουαρίου.

Τι γινόταν κάθε Δεκέμβριο πριν τον Χριστό;

Στο Αττικό ημερολόγιο την 12^η μέρα του μήνα Εκατομβαιώνος (τέλη Ιουλίου, αρχές Αυγούστου. Οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι δεν τηρούσαν εβδομάδα) εορτάζονταν τα *Κρόνια*, προς τιμή του Θεού Κρόνου, πατέρα του Δία. Ήταν αγροτική εορτή, που σηματοδοτούσε το τέλος της συγκομιδής. Γίνονταν θυσίες και μεγάλα τσιμπούσια. Το χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της γιορτής ήταν πως οι δούλοι, ως επιβράβευση της σκληρής εργασίας τους, αποκτούσαν για μια μέρα ίση θέση με τους αφέντες τους, κάθονταν στο ίδιο τραπέζι, γιόρταζαν, γλεντούσαν, έπαιζαν μαζί, ως ανάμνηση της «Χρυσής Εποχής της Ανθρωπότητας», όπου βασιλεύε τον κόσμο ο θεός Κρόνος, η Γη έδινε ελεύθερα και χωρίς κόπο τους καρπούς της, και δεν υπήρχε ανάγκη για εργασία και δουλεία. Έτσι εκείνη την εποχή, σύμφωνα με τις παραδόσεις, όλοι οι άνθρωποι ήταν ίσοι.

Όπως και πολλά άλλα στοιχεία, έτσι και οι Ρωμαίοι υιοθέτησαν τα Κρόνια, ταυτίζοντας τον Κρόνο με τον θεό Σατούρνους. Τα *Σατουρνάλια* ήταν ίσως η «ελληνικότερη» από τις Ρωμαϊκές θρησκευτικές εορτές. Τα τηρούσαν από τις 17 ως τις 23 του Δεκέμβρη. Τα δημόσια τελετουργικά γίνονταν με τα ελληνικά έθιμα και στην ελληνική γλώσσα. Η εορτή μεταφέρθηκε στο χειμερινό ηλιοστάσιο και συνδεόταν πάλι με την γη: πλέον οι μέρες θα ήταν μεγαλύτερες, ο χειμώνας θα έφευγε και η γη θα έδινε πάλι τους καρπούς της. Κατά τους εορτασμούς τηρείτο δημόσια αργία. Έτσι στο μεγαλύτερο μέρος τους τα Σατουρνάλια ήταν εορτή του σπιτιού. Οι ενήλικες αντάλλαζαν δώρα μεταξύ τους, ενώ στα παιδιά έδιναν παιχνίδια.

Σύντομα ο πλούτος που ήρθε στην Ρώμη από τις μεγάλες κατακτήσεις ξεθώριασε τον αγροτικό χαρακτήρα της εποχής και τόνισε το άλλο χαρακτηριστικό της: την αντιστροφή των κοινωνικών ρόλων. Εκείνες τις μέρες οι αφέντες σέρβιραν τους δούλους, οι δούλοι έτρωγαν πρώτοι στο τραπέζι και είχαν κάθε δικαίωμα να αυθαδιάζουν στους αφέντες τους. Η ελευθερία λόγου ήταν απόλυτη και καμιά παρανομία δεν ήταν ποινικά κολάσιμη. Επιτρεπόταν στους δούλους ο τζόγος και επιτρεπόταν στις γυναίκες να συγχρωτιστούν χωρίς εμπόδιο με τους άντρες. Αυτή η ταύτιση των Σατουρνάλιων με την ελευθεριότητα έκανε εκείνους τους εορτασμούς τους πιο θορυβώδεις, τους πιο οργιώδεις, τους πιο «καρναβαλικούς» με την μεγαλύτερη οινοποσία. Έτσι, μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού τα Σατουρνάλια έγιναν συνώνυμο της ακολασίας³.

---

³ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, *Χρονική Διήγησις*, εκδ. Ioannes Aloysius Van Dieten, Βερολίνο Walter de Bruyter, 1975, σσ. 275-276.

Με την περειαίρω έκταση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας εξαπλώθηκε από την Ανατολή, μέσω των ρωμαϊκών λεγεώνων, η λατρεία του *Ανίκητου Ήλιου (Sol Invictus)* ο οποίος δεν ήταν ο παραδοσιακός θεός Ήλιος του Ρωμαϊκού και Ελληνικού Πανθέου, αλλά μια θρησκεία αποτέλεσμα του συγκρητισμού Ελληνικών και Περσικών θρησκευτικών στοιχείων. Στη λατρεία του ήλιου σημαντικό ρόλο έπαιζε και ο Μίθρας, θεότητα Ινδικής και Περσικής καταγωγής, ο οποίος είχε πολλά κοινά με τον Ιησού (γεννημένος από ένα βράχο, σκοτωμένος και αναστημένος). Ήταν μια λατρεία με έντονο μυστηριακό και ανδροκεντρικό χαρακτήρα, η οποία έγινε η επίσημη θρησκεία του κράτους, μαζί με τους παραδοσιακούς θεούς από τον αυτοκράτορα Αυρηλιανό, το 274. Όσο περνούσαν τα χρόνια και ανέβαιναν στον αυτοκρατορικό θρόνο όλο και περισσότεροι στρατιωτικοί, αυτή η θρησκεία αποκτούσε όλο και περισσότερη επιρροή. Τα γενέθλια του Μίθρα – *Sol Invictus (Dies Natalis Solis Invicti)* εορτάζονταν στις 25 Δεκεμβρίου. Όμως υπάρχει διχογνωμία μεταξύ των ιστορικών αν αυτή η γιορτή προϋπήρχε των Χριστουγέννων ή καθιερώθηκε παράλληλα με αυτή.

Η καθιέρωση της εορτής των Χριστουγέννων

Οι πρώτοι Χριστιανοί δεν είχαν πηγές σχετικές με την ημερομηνία της γέννησης του Χριστού, αλλά ούτε και ενδιαφέρονταν να την ερευνήσουν. Δεν είναι ξεκάθαρο πότε άρχισαν να εορτάζονται τα Χριστούγεννα ως ξεχωριστή γιορτή, με την σημερινή της σημασία, το σίγουρο, όμως, είναι ότι ο εορτή προέρχεται από την Δύση. Όσο αυξάνονταν οι Χριστιανοί που προέρχονταν από τους Εθνικούς, τόσο έμπαιναν και τα δικά τους πολιτιστικά στοιχεία στη νέα θρησκεία. Ένα απ' αυτά ήταν η τήρηση των γενεθλίων. Το επιχείρημα για τον εορτασμό των γενεθλίων του Ιησού ήταν πως το γεγονός στην Καινή Διαθήκη περιγράφεται πως εορτάστηκε χαρμόсуνα από τους αγγέλους⁴. Σύμφωνα με την παράδοση της Ορθοδοξίας κάθε θεσμός και συνήθεια της δεν μπορεί να λειτουργήσει αν δεν στηρίζεται στην Καινή Διαθήκη⁵.

Ο πρώτος που φαίνεται πως όρισε να γιορτάζονται τα Χριστούγεννα (ακόμα στις 6 Ιανουαρίου) ήταν ο πάπας Τελεσφόρος (125-136)⁶. Όμως η εορτή άρχισε να τηρείται κανονικά κατά τον 3^ο αιώνα. Αυτός που φαίνεται ότι ενεθάρρυνε τον εορτασμό των Χριστουγέννων ήταν ο Μ. Κωνσταντίνος, ο οποίος ήταν οικείος με την λατρεία του *Sol Invictus* και τον Χριστιανισμό. Τότε αρχίζει και μια προσπάθεια αντικατάστασης των παγανιστικών εορτών με Χριστιανικές, μέσα σε νέο περιεχόμενο, που θα σηματοδοτούσε την νίκη της νέας θρησκείας επί των παλαιών. Σε σχέση

⁴ Λουκά 2:10-11, 13-14 και Ματθαίου 1:21

⁵ Ι. Παναγιωτόπουλος, *Συνείσακτοι*, Αθήνα 2000, σελ. 33

⁶ Στράτος Θεοδοσίου – Μάνος Δανέζης, *Στα Ίχνη του ΙΧΘΥΣ*, Δίαυλος, Αθήνα 2000, σελ. 533

με το Χειμερινό Ηλιοστάσιο και τον Sol Invictus, οι Χριστιανοί παρέπεμπαν στον προφήτη Μαλαχία, που προείπε για την ανατολή του «*Ήλιου της Δικαιοσύνης*»⁷.

Σ' αυτό το νέο περιεχόμενο, τα Χριστούγεννα δεν αντιμετωπίζονταν με την παραδοσιακή εννοιολογία των παγανιστικών γενεθλιακών εορτών. Δεν μιλούμε για *θεογονία*, στο πλαίσιο της Εθνικής Θρησκείας, όπου οι θεοί προέρχονταν από κάπου και γεννιόντουσαν από κάπου, αλλά για την συνειδητή ενσάρκωση του άκτιστου Θεού, μέσω της Παναγίας. Αυτή η ενσάρκωση εορτάζεται ως ένα σημαντικό στάδιο στο σχέδιο της Θείας Οικονομίας, για την σωτηρία του Ανθρώπου.

Η καθιέρωση της 25^{ης} Δεκεμβρίου ως μέρας των Χριστουγέννων, ξεχωριστής από τα Θεοφάνεια άρχισε να τηρείται στην Ρώμη περίπου το 335, από τον Πάπα Ιούλιο Α'. Η Χρονογραφία του 354 (*Καλεντάρι των Φιλοκαλίων*) περιέχει την πρώτη πρωτογενή πηγή πως στις 25 Δεκεμβρίου εορτάζονταν τα γενέθλια του Sol Invictus και τα Χριστούγεννα. Η εορτή από την Δύση σταδιακά μεταφέρθηκε στην Ανατολή. Η χρονιά στην οποία καθιερώθηκε στα ανατολικά της αυτοκρατορίας φέρεται να είναι το 376, έτος στο οποίο η παράδοση χρονολογεί την αρχαιότερη ομιλία για την γιορτή των Χριστουγέννων, εκφωνημένη από τον Μέγα Βασίλειο στην Καισάρεια της Καππαδοκίας⁸. Ο Ιωάννης Χρυσόστομος σε μια Ομιλία του η οποία πιθανόν εκφωνήθηκε στις 25 Δεκεμβρίου 386, αναφέρεται στον εορτασμό μιας ξεχωριστής μέρας Γέννησης σαν να είχε αρχίσει πρόσφατα να τηρείται στην Αντιόχεια⁹.

Η τελική καθιέρωση των Χριστουγέννων έγινε το 529, όταν ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός απαγόρευσε την εργασία και τα δημόσια έργα στις 25 Δεκεμβρίου και την ανακήρυξε δημόσια αργία. Ως το 1100, καθώς είχε επεκταθεί η δράση των ιεραποστολών στις παγανιστικές ευρωπαϊκές φυλές, όλα τα έθνη της Ευρώπης γιόρταζαν τα Χριστούγεννα, συνδέοντας τις δικές τους παραδόσεις περί χειμερινού ηλιοστασίου με το νέο νόημα της ενσάρκωσης του Χριστού. Κατά την Μεταρρύθμιση η διατήρηση κάποιων παγανιστικών οργιαστικών εθίμων των Σατουρναλίων ώθησε κάποιους ριζοσπαστικούς Προτεστάντες να απαγορεύσουν την εορτή ως παγανιστική. Μετά τον Διαφωτισμό και την κατασίγαση των θρησκευτικών παθών επανήλθε ο εορτασμός των Χριστουγέννων, όμως μόνο οι οικονομικά και κοινωνικά ανώτερες τάξεις είχαν την δυνατότητα να τηρήσουν την εορτή. Ο στολισμός ελάτου έγινε δημοφιλής μετά από ένα άρθρο εφημερίδας του 1842, όταν ο πρίγκιπας Αλβέρτος, σύζυγος της Βασίλισσας Βικτώριας έφερε το

---

⁷ Μαλαχίας, 4:2

⁸ Β. Στεφανίδου, Εκκλησιαστική Ιστορία, Παπαδημητρίου, 1959, σελ. 778 και Στράτος Θεοδοσίου – Μάνος Δανέζης, *Στα Ίχνη του ΙΧΘΥΣ*, Δίαυλος, Αθήνα 2000, σελ. 537.

⁹ Philip Schaff, *History of Christian Church*, Volume II: Apostolic Christianity AD 100-325, σ. 141.

έθιμο από την Γερμανία. Στον 20^ο αιώνα, με την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και την εμφάνιση της καταναλωτικής κοινωνίας τα Χριστούγεννα πήραν την μορφή που έχουν σήμερα.

Βιβλιογραφία

- Wikipedia
- <http://www.whychristmas.com/>
- <http://christianity.about.com/od/christmas/f/christmashistor.htm>
- [Κρόνια – Σατουρνάλια – Χριστούγεννα, του Ντίνου Ρούσση, εφημερίδα Άποψη, 12-12-12](#)
- [Solstice Celebrations - Dies Natalis Solis Invicti and Mithras](#)
- [Sol Invictus and Christmas](#)